

ผลกระทบของ pH ต่อการสังเคราะห์ลิแวนจาก *Bacillus siamensis* ด้วยเครื่องปฏิกรณ์ชีวภาพแบบกะ

The effect of pH on levan synthesis from *Bacillus siamensis* using batch bio-reactor

วิวัฒน์ แจ้งเยี่ยม¹ สุภัก นาคทองคำ¹ พงษ์ธร เพ็งน้อย¹ ศุภศิลป์ ทวีศักดิ์¹ และโกสินทร์ ทีปักษ์พันธ์^{2*}

¹ภาควิชาวิศวกรรมเคมี คณะวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา ชลบุรี 20131

²หลักสูตรรายวิชาวิทยาศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย สงขลา 90000

Witawat jangiam¹, Suphak Nakthongkham¹, Pongtorn Phengnoi¹, Supphasin Thaweesak¹,
and Kosin Teeparuksapun^{2*}

¹Department of Chemical Engineering, Faculty of Engineering, Burapha University, Chonburi, 20131

²Science Program, Department of General Education, Faculty of Liberal Arts, Rajamangala University of Technology Srivijaya, Songkhla, 90000

*Corresponding Author: kosin.t@rmutsv.ac.th

Received: 8 January 2026/ Revised: 30 March 2026/ Accepted: 3 April 2026

บทคัดย่อ

ลิแวนเป็นพอลิแซ็กคาไรด์ที่สังเคราะห์จากซูโครสด้วยเอนไซม์ลิแวนซูเครส (Levansucrase) โครงสร้างของลิแวนประกอบด้วยโมเลกุลฟรุกโตสเป็นสายหลัก ปลายสายหลักประกอบไปด้วยกลูโคส 1 โมเลกุล เชื่อมต่อกันด้วยพันธะ β -(2,6) glycosidic มีลักษณะเป็นผงสีขาวหรือสีเหลืองและสามารถละลายได้ทั้งในน้ำและน้ำมัน ลิแวนถูกใช้งานในด้านเทคโนโลยีชีวภาพและอุตสาหกรรมเคมีอย่างแพร่หลาย อย่างไรก็ตาม จากงานวิจัยที่ผ่านมา ลิแวนถูกสังเคราะห์ด้วยเอนไซม์ลิแวนซูเครสจาก *Bacillus siamensis* ในระดับห้องปฏิบัติการด้วยขวดรูปชมพู่ปริมาตร 250 มิลลิลิตร โดยไม่มีการสังเกตและควบคุม pH ให้คงที่ตลอดระยะเวลาที่ดำเนินการสังเคราะห์ เพื่อตอบโจทย์ต่อการหมักแบบแม่นยำ (Precision fermentation) และการขยายกำลังการผลิต (Scale-up) งานวิจัยนี้จึงมุ่งเน้นเปรียบเทียบระหว่างการสังเคราะห์ลิแวนโดยใช้ขวดรูปชมพู่กับเครื่องปฏิกรณ์ชีวภาพ เพื่อศึกษาผลกระทบของสภาวะที่มีการควบคุม pH เป็น 5.0 และไม่มีการควบคุม pH ต่อการสังเคราะห์ลิแวนด้วย *B. siamensis* ผลการทดลอง พบว่า การสังเคราะห์ลิแวนโดยใช้ขวดรูปชมพู่และเครื่องปฏิกรณ์ชีวภาพที่สภาวะควบคุม pH เป็น 5.0 มีการเจริญของ *B. siamensis* สูงกว่าที่สภาวะไม่ควบคุม pH อย่างมีนัยสำคัญเชิงสถิติ ($p < 0.05$) อย่างไรก็ตาม ปริมาณลิแวนที่สังเคราะห์ในขวดรูปชมพู่และเครื่องปฏิกรณ์ชีวภาพในสภาวะไม่ควบคุม pH มีปริมาณสูงกว่าในสภาวะที่ควบคุม pH เป็น 5.0 โดยสามารถผลิตลิแวนในขวดรูปชมพู่และเครื่องปฏิกรณ์ชีวภาพได้สูงสุด 16.2 และ 21.8 % (w/v) ตามลำดับ อย่างมีนัยสำคัญ ($p < 0.05$)

คำสำคัญ: เครื่องปฏิกรณ์ชีวภาพ ลิแวน พอลิแซ็กคาไรด์ *Bacillus siamensis*

Abstract

Levan is a polysaccharide synthesized from sucrose by levansucrase. The structure consists of a fructose polymer as the main chain and a single glucose molecule at the terminal end, which is linked by β -(2, 6) glycosidic bonds. It appears as a white or yellow powder and is soluble in both water and oil. It is used in biotechnology and chemical industries. However, in previous study, levan was synthesized by levansucrase from *Bacillus siamensis* in a laboratory scale using 250 mL batch-flask. Throughout the synthesis process, the pH was not monitored or controlled. To address the challenges of precision fermentation and scale-up, this research focuses on comparing the synthesis of levan under pH-controlled and uncontrolled conditions, utilizing batch-flask and bioreactor to investigate the effects of maintaining a controlled pH of 5.0 versus uncontrolled pH conditions on levan synthesis by *B. siamensis*. The results showed that the levan biosynthesis using both batch-flask and bioreactor at controlled pH of 5.0 demonstrated the growth of *B. siamensis* greater than uncontrolled pH ($p < 0.05$). On the contrary, the amount of levan produced using both batch-flask and bioreactor with uncontrolled pH were greater than controlled pH of 5.0, reaching 16.23 and 21.83 % (w/v) in batch-flask and bioreactor, respectively ($p < 0.05$).

Keywords: Bioreactor, Levan, Polysaccharide, *Bacillus siamensis*

บทนำ

ลิแวนเป็นพอลิแซ็กคาไรด์ที่สังเคราะห์จากซูโครสด้วยเอนไซม์ลิแวนซูเครส (Levansucrase) หรือเรียกว่า 6-fructosyltransferase โครงสร้างของลิแวนประกอบด้วยสายของฟรุกโตสเป็นสายหลัก ปลายสายหลักประกอบด้วยกลูโคส 1 โมเลกุล [1] ลิแวนสามารถพบและสังเคราะห์ได้จากหลายแหล่ง เช่น พืช ยีสต์ รา และแบคทีเรีย เป็นต้น [2] เอนไซม์ลิแวนซูเครสสามารถผลิตได้จากแบคทีเรียหลากหลายสายพันธุ์ เช่น *Lactobacillus johnsonii*, *L. gasserii*, *Bacillus subtilis*, *Aerobacter levanicum* และ *Streptococcus salivarius* เป็นต้น [1] จากงานวิจัยที่ผ่านมาได้ทำการคัดแยกจุลินทรีย์สายพันธุ์ *Bacillus siamensis* จากถั่วเน่าซึ่งเป็นอาหารพื้นเมืองทางภาคเหนือของประเทศไทย ซึ่งมีความสามารถในการผลิตสารพรีไบโอติกลิแวนได้อย่างมีประสิทธิภาพ [3]

ลิแวนถูกใช้งานในอุตสาหกรรมด้านเทคโนโลยีชีวภาพและอุตสาหกรรมเคมี เนื่องจากคุณสมบัติทางเคมีและกายภาพ ลิแวนจึงสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในอาหาร (สารเพิ่มปริมาณ สารคงตัว สารอิมัลซิไฟเออร์ และสารห่อหุ้ม) เครื่องสำอาง พลาสติกที่ย่อยสลายได้ทางชีวภาพ หรือใช้เป็นสารเคลือบวัสดุเพื่อเพิ่มความทนทานป้องกันการแตกหัก อนุพันธ์ของลิแวนถูกนำมาใช้ในผลิตภัณฑ์ดูแลเส้นผม สังเคราะห์เป็นนาโนฟิล์ม [4, 5] ลิแวนมีลักษณะเป็นผงผลึกสีขาวหรือสีเหลือง มีโครงสร้างที่เชื่อมต่อกันด้วยพันธะ β -(2,6) glycosidic จึงส่งผลให้ลิแวนสามารถละลายได้ทั้งในน้ำและน้ำมัน แต่ไม่ละลายในแอลกอฮอล์ เข้มข้น 75% [1] มีคุณสมบัติทางกายภาพ เช่น มีความหนืดต่ำ มีความเสถียรต่อความร้อน ไม่เป็นพิษ ไม่ระคายเคือง มีความสามารถในการกักเก็บน้ำและสารเคมี และความเข้ากันได้ของสารลดแรงตึงผิว เป็นต้น [6] ลิแวนยังมีคุณสมบัติทางชีวภาพ เช่น มีฤทธิ์เป็นสารต้านอนุมูลอิสระ สารต้านการอักเสบ สารต้านการก่อมะเร็ง ต้านโรคเอดส์ และยังมีฤทธิ์ยับยั้งน้ำตาลในกระแสเลือด เป็นต้น [7]

จากงานวิจัยที่ผ่านมา ลิแวนถูกสังเคราะห์ด้วยเอนไซม์ลิแวนซูเครสจาก *B. siamensis* ในระดับห้องปฏิบัติการ โดยหมักในขวดรูปชมพู่ปริมาตร 250 มิลลิลิตร ด้วยอาหารเลี้ยงจุลินทรีย์ปริมาตร 200 มิลลิลิตร ทำการหมักเป็นเวลา 48 ชั่วโมง ที่อุณหภูมิ 37°C เขย่าด้วยความเร็วรอบ 200 rpm และ pH เริ่มต้นเป็น 6.0 [8] อย่างไรก็ตาม ในระหว่างกระบวนการสังเคราะห์ลิแวนไม่มีการสังเกตและควบคุม pH ให้คงที่ตลอดระยะเวลาที่ดำเนินการหมัก ดังนั้น งานวิจัยนี้จึงมุ่งเน้นศึกษาการสังเคราะห์ลิแวนโดยใช้เครื่องปฏิกรณ์ชีวภาพในสภาวะที่ควบคุมค่า pH เพื่อศึกษาผลกระทบของสภาวะที่มีการควบคุมและไม่มีการ

การควบคุมค่า pH ต่อการเจริญของ *B. siamensis* และการสังเคราะห์ลิแวน เพื่อเป็นข้อมูลสำคัญเบื้องต้นในกระบวนการหมักแบบแม่นยำ (Precision fermentation) เพิ่มประสิทธิภาพ และขยายกำลังการผลิต (scale-up) ในเชิงอุตสาหกรรมและพาณิชย์

วิธีดำเนินการวิจัย

แบคทีเรีย

ทางผู้วิจัยได้คัดเลือกจุลินทรีย์ *B. siamensis* จากถั่วเน่าซึ่งเป็นอาหารทางภาคเหนือของประเทศไทย จากการวิจัยก่อนหน้า พบว่า *B. siamensis* สามารถผลิตลิแวนได้จากอาหารที่มีความเข้มข้นของซูโครสที่ 20 % (w/v) [3] มีลักษณะเป็นแท่งขนาด 0.3–0.661.5–3.5 มิลลิเมตร เป็นแบคทีเรียชนิดแกรมบวก อยู่ในสกุลของ *Bacillus* อยู่ตามธรรมชาติทั่วไป [9] เป็นแบคทีเรียที่สามารถเจริญได้ทั้งสภาวะที่มีออกซิเจน และไม่มีออกซิเจน โคโลนีมีสีขาวครีม เป็นเมือก โปร่งแสง [10]

อาหารเลี้ยงจุลินทรีย์

เตรียมอาหารแข็ง Nutrient agar (NA) สำหรับคัดเลือกจุลินทรีย์ จากอาหาร NA สำเร็จรูป (Himedia, ประเทศอินเดีย) โดยมีส่วนประกอบของ NA 28 กรัมละลายในน้ำปราศจากไอออน (Deionized water, DI) 1 ลิตร เตรียมอาหารเหลวสำหรับเพิ่มจำนวนจุลินทรีย์ที่ประกอบด้วย ซูโครส (Sucrose) 50 กรัมต่อลิตร ยีสต์สกัด (Yeast Extract) 5 กรัมต่อลิตร ทริปโทน (Tryptone) 10 กรัมต่อลิตร เกลือแกง (NaCl) 5 กรัมต่อลิตร และเตรียมอาหารสำหรับผลิตลิแวนซึ่งประกอบด้วย ซูโครส 300 กรัมต่อลิตร ไดโซเดียมไฮโดรเจนฟอสเฟต (Na_2HPO_4) 3.5 กรัมต่อลิตร โซเดียมไดไฮโดรเจนฟอสเฟต (NaH_2PO_4) 0.8 กรัมต่อลิตร แมงกานีสซัลเฟต (MnSO_4) 0.2 กรัมต่อลิตร โซเดียมไนเตรท (NaNO_3) 3.5 กรัมต่อลิตร และยีสต์สกัด 5.0 กรัมต่อลิตร นำอาหารทั้ง 3 ชนิด ไปฆ่าเชื้อด้วยหม้อนึ่งไอน้ำแรงดันสูงที่ 121 องศาเซลเซียส 15–20 ปอนด์ต่อตารางนิ้ว (psi) โดยใช้ระยะเวลาประมาณ 30 นาทีก่อนดำเนินการเลี้ยงจุลินทรีย์

การเตรียมหัวเชื้อจุลินทรีย์

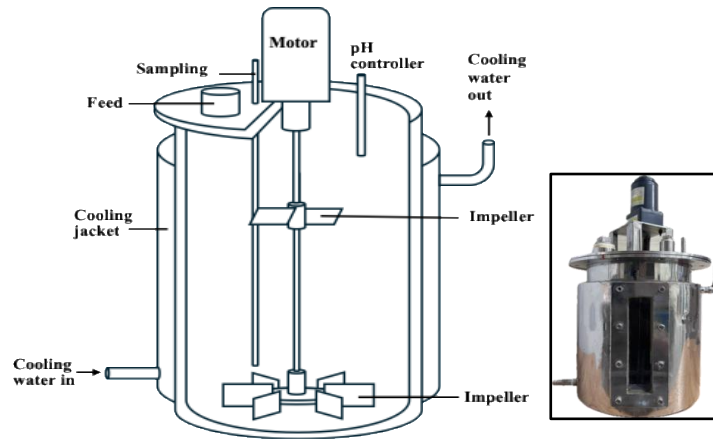
นำ *B. siamensis* ที่เก็บในกลีเซอรอลด้วยอุณหภูมิ -80 องศาเซลเซียส มาเลี้ยงบนอาหารแข็ง Nutrient agar (NA) เพื่อใช้คัดเลือกจุลินทรีย์ เป็นเวลา 24 ชั่วโมง ที่อุณหภูมิ 37 องศาเซลเซียส หลังจากนั้นทำการคัดเลือกจุลินทรีย์ 1 โคโลนี เลี้ยงลงในอาหารเหลวสำหรับเพิ่มจำนวนจุลินทรีย์ ปริมาตร 100 มิลลิลิตร แล้วทำการหมักเป็นเวลา 24 ชั่วโมง ที่อุณหภูมิ 37 องศาเซลเซียส ด้วยเครื่องเขย่าด้วยความเร็วรอบ 200 รอบต่อนาที

ผลกระทบของสภาวะ pH ที่ถูกควบคุมและไม่ควบคุมต่อการผลิตสารลิแวนด้วย *B. siamensis*

นำจุลินทรีย์ *B. siamensis* ที่ได้จากการหมักในอาหารเหลวสำหรับเพิ่มจำนวนจุลินทรีย์ 20 มิลลิลิตร ใส่ในอาหารเหลวเพื่อผลิตลิแวนปริมาตร 180 มิลลิลิตร ทำการหมักเป็นเวลา 48 ชั่วโมง ที่อุณหภูมิ 37 องศาเซลเซียส เขย่าด้วยความเร็วรอบ 200 รอบต่อนาที ทำการปรับ pH เริ่มต้นของอาหารเลี้ยงจุลินทรีย์เป็น 5.0 และปรับ pH ให้คงที่ด้วย HCl/NaOH เข้มข้น 1 โมลาร์ ทุก ๆ 6 ชั่วโมง และเก็บตัวอย่างที่ 0 6 12 24 และ 48 ชั่วโมงของการหมัก ปริมาตร 5 มิลลิลิตร วัดค่าการดูดกลืนแสง ด้วยเครื่อง UV-Visible spectrophotometer ด้วยความยาวคลื่น 600 นาโนเมตร (OD600) และตรวจสอบปริมาณของลิแวนและน้ำตาลด้วยเครื่อง High performance liquid chromatography (HPLC) จากนั้นทำการทดลองซ้ำโดยไม่ปรับ pH ในระหว่างการหมักพร้อมวัดค่า pH ระหว่างการหมัก

การผลิตสารลิแวนจาก *B. siamensis* ด้วยเครื่องปฏิกรณ์ชีวภาพ

นำจุลินทรีย์ที่ได้จากการหมักในอาหารเหลวสำหรับเพิ่มจำนวนจุลินทรีย์ 200 มิลลิลิตร เลี้ยงลงในอาหารสำหรับผลิตลิแวน 1800 มิลลิลิตร ด้วยเครื่องปฏิกรณ์ชีวภาพขนาด 5 ลิตร (ภาพที่ 1) (ปริมาตรการทำงาน 2 ลิตร) ที่ประกอบด้วยใบพัดแบบใบพัดพิทช์ (Pitch blade impeller) ขนาด 4 เซนติเมตร 2 ใบพัด และ ใบพัดแบบรัสตัน (Rushton turbine) ขนาด 4 เซนติเมตร 6 ใบพัด เส้นผ่านศูนย์กลาง 20 เซนติเมตร สูง 60 เซนติเมตร ควบคุมอุณหภูมิของเครื่องปฏิกรณ์ชีวภาพที่ 37 องศาเซลเซียส ด้วยอ่างน้ำควบคุมอุณหภูมิแบบหมุนเวียน ทำการหมักเป็นเวลา 48 ชั่วโมง กวนด้วยความเร็วรอบ 200

ภาพที่ 1 แบบจำลองเครื่องปฏิกรณ์ชีวภาพ

รอบต่อหน้าที่ ติดตามและทำการปรับ pH เริ่มต้นของอาหารเลี้ยงจุลินทรีย์เป็น 5.0 และปรับ pH ให้คงที่ด้วย HCl/NaOH เข้มข้น 1 โมลาร์ ทุก ๆ 6 ชั่วโมง เก็บตัวอย่างปริมาตร 5 มิลลิลิตร ที่ 0 6 12 24 และ 48 ชั่วโมงของการหมัก วัดค่าการดูดกลืนแสง (OD600) และตรวจสอบปริมาณของกลีโคเจนและน้ำตาลด้วยเครื่อง HPLC จากนั้นทำการทดลองซ้ำโดยไม่ทำการปรับ pH ในระหว่างการหมักพร้อมตรวจวัดค่า pH ระหว่างการหมัก นำข้อมูลการเปลี่ยนแปลงความเข้มข้นของน้ำตาล (ฟรุกโตส กลูโคส และซูโครส) และปริมาณกลีโคเจนที่ได้จากการทดลองมาวิเคราะห์ผลทางสถิติโดยการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (one-way analysis ; ANOVA) ที่ระดับนัยสำคัญ $p\text{-value} = 0.05$

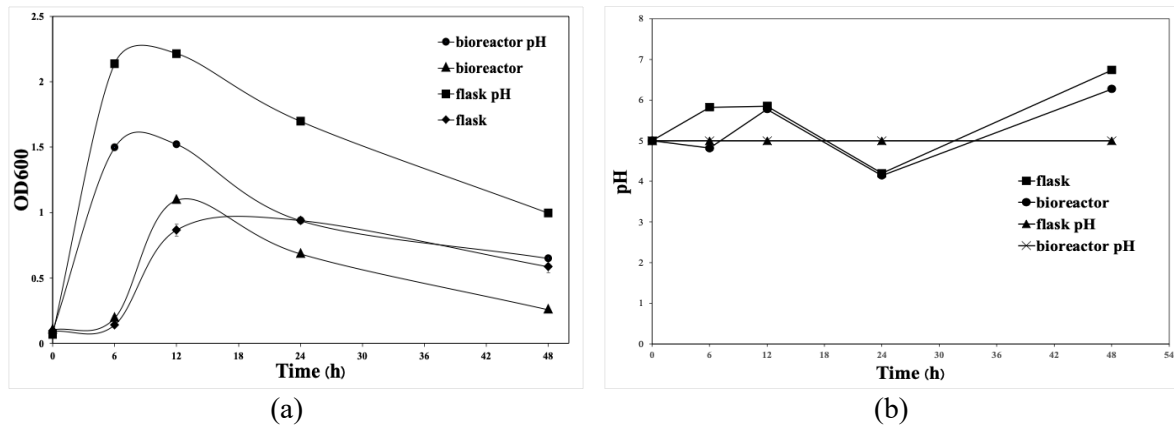
การวิเคราะห์ปริมาณกลีโคเจนและน้ำตาล ด้วยเครื่อง high-performance liquid chromatography (HPLC)

นำตัวอย่างที่เก็บจากกระบวนการหมักไปปั่นเหวี่ยงเพื่อแยกเซลล์ด้วยความเร็วรอบ $9,100 \times g$ เป็นเวลา 30 นาที นำส่วนใสไปต้มในน้ำเดือดเป็นเวลา 10 นาที เพื่อหยุดกิจกรรมของเอนไซม์ ทำการวิเคราะห์น้ำตาลในส่วนใสด้วยเครื่อง HPLC (Shimadzu LC-20A series, Shimadzu Corporation, Japan) ผ่านคอลัมน์ Phenomenex NH₂ ตรวจวัดด้วย refractive index detector ใช้ 80% อาซีโตไนไตรล์เป็นเฟสเคลื่อนที่ (Mobile phase) ด้วยอัตราการไหล 1.5 มิลลิลิตรต่อนาที ฉีดสารตัวอย่างปริมาตร 10 ไมโครลิตร ควบคุมอุณหภูมิที่ 40 องศาเซลเซียส สำหรับการวิเคราะห์กลีโคเจนจะใช้คอลัมน์ TOSOH TSKgel amide-80 size exclusion ตรวจวัดด้วย refractive index detector โดยใช้ 0.1 โมลาร์ โซเดียมคลอไรด์เป็นเฟสเคลื่อนที่ อัตราการไหล 1 มิลลิลิตรต่อนาที ฉีดสารตัวอย่างปริมาตร 10 ไมโครลิตร ที่อุณหภูมิ 40 องศาเซลเซียส นำข้อมูลที่ได้จากการทดลองมาวิเคราะห์ผลทางสถิติโดยการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (one-way analysis ; ANOVA) ที่ระดับนัยสำคัญ $p\text{-value} = 0.05$

ผลการวิจัย

อัตราการเจริญของจุลินทรีย์ *B. siamensis*

จากขั้นตอนการศึกษาการหมักจุลินทรีย์ด้วยเครื่องปฏิกรณ์ชีวภาพและในขวดรูปชมพู่โดยที่มีการควบคุม pH ที่ 5.0 โดยติดตามการเปลี่ยนแปลงและปรับ pH ด้วย 1 โมลาร์ HCl และ 1M NaOH ทุก 6 ชั่วโมง โดยค่า OD600 ที่แสดงถึงการเจริญของจุลินทรีย์ *B. siamensis* แสดงดังภาพที่ 2(a) โดยพบว่า *B. siamensis* สามารถเจริญเข้าสู่ระยะเอกซ์โพเนนเชียล (Exponential growth phase) เป็นระยะที่ *B. siamensis* มีการเพิ่มจำนวนเซลล์อย่างรวดเร็วและต่อเนื่องได้ภายในระยะเวลาหมัก 6 ชั่วโมง โดยมีช่วงระยะในการปรับตัว (Lag phase) น้อยมาก ซึ่งอาจเกิดจากหลายปัจจัย เช่น สภาพแวดล้อมที่เหมาะสม การปรับตัวของจุลินทรีย์ หรือการใช้จุลินทรีย์ที่พร้อมสำหรับการเจริญทันที รวดเร็ว ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยที่ผ่านมา พบว่า จุลินทรีย์ที่ผลิตกลีโคเจนส่วนใหญ่เจริญได้ดีในช่วง pH 5.0 ถึง 6.5 ที่ 6-12 ชั่วโมงของการหมัก และมีอัตราการเจริญเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง และเริ่มพบการเจริญแบบคงที่หลังจากชั่วโมงที่ 12 เป็นต้นไป [11] สำหรับการผลิตกลีโคเจนในสภาวะที่ไม่มี

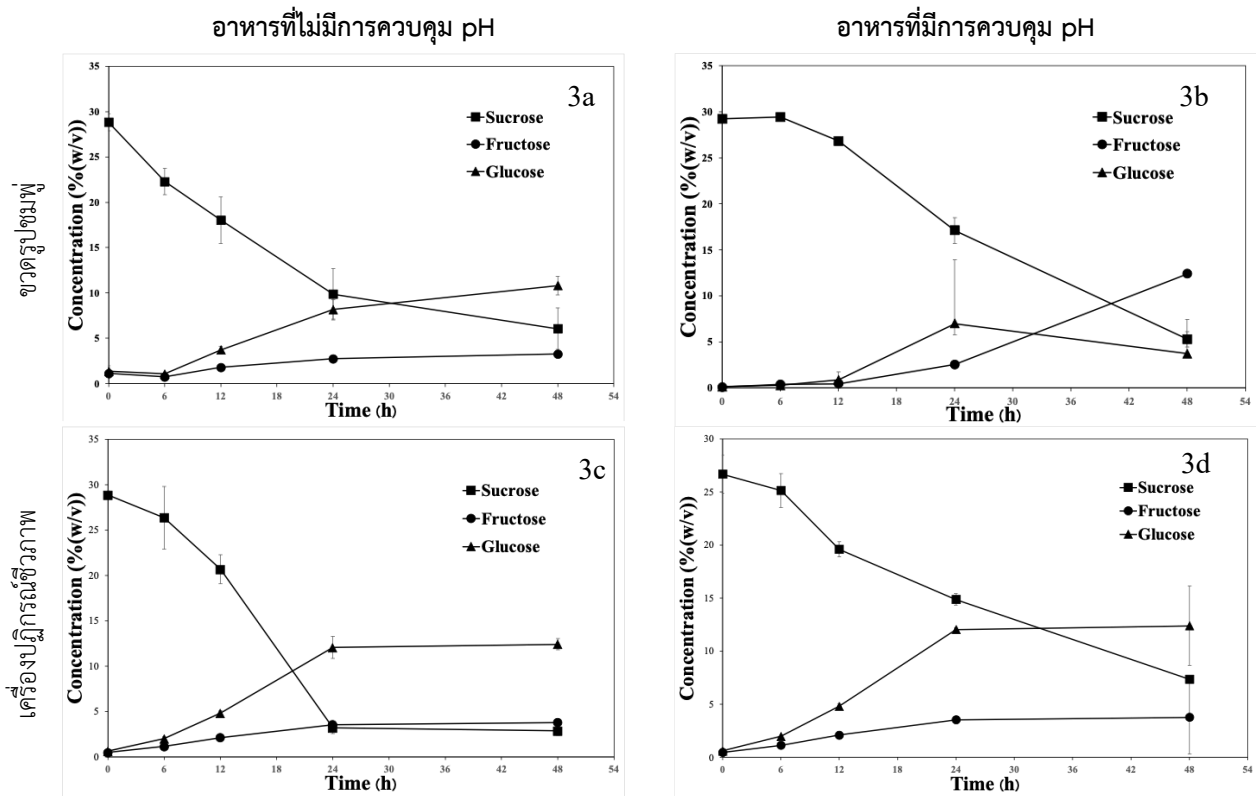

ภาพที่ 2 การเจริญของจุลินทรีย์ *B. siamensis* ภายใต้สภาวะที่มีและไม่มีควบคุมค่า pH ระหว่างกระบวนการหมักในเครื่องปฏิกรณ์ชีวภาพและขวดรูปชมพู่ ที่อุณหภูมิ 37 องศาเซลเซียส และความเร็วรอบ 200 รอบต่อนาที เป็นเวลา 48 ชั่วโมง (a) แสดงค่าการดูดกลืนแสงที่ความยาวคลื่น 600 นาโนเมตร (OD600) เพื่อใช้ประเมินการเจริญของจุลินทรีย์ (b) แสดงการเปลี่ยนแปลงของค่า pH ตลอดกระบวนการหมัก เพื่อเปรียบเทียบเสถียรภาพของสภาวะการเลี้ยงเชื้อ

การควบคุมค่า pH นั้น การเจริญของ *B. siamensis* สามารถแบ่งออกเป็นระยะต่าง ๆ ได้อย่างชัดเจน โดยช่วงแรก *B. siamensis* จะแสดงระยะปรับตัว (Lag phase) เนื่องจากเป็นช่วงที่ *B. siamensis* ปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมของอาหารเลี้ยง ก่อนเข้าสู่ช่วงถัดไปซึ่งเป็นระยะการเจริญอย่างรวดเร็ว (Log phase) โดยค่า OD600 เพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ และหลังจาก 12 ชั่วโมงของการหมัก พบว่า การเจริญของ *B. siamensis* จะเข้าสู่ระยะคงตัว (Stationary phase) เนื่องจากปริมาณสารอาหารลดลงสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของน้ำตาลซูโครสที่มีปริมาณลดลง และน้ำตาลกลูโคส ฟรุกโตสที่มีปริมาณเพิ่มขึ้น ตามเวลาที่เพิ่มขึ้น ดังภาพที่ 3 และพบว่าค่า OD600 ลดลงเล็กน้อย เนื่องจาก *B. siamensis* เริ่มเข้าสู่ระยะการตาย (Death phase) อันเป็นผลมาจากการขาดแคลนอาหารที่จำเป็นต่อการเจริญของจุลินทรีย์ [12] และในขณะที่การเลี้ยงในเครื่องปฏิกรณ์ชีวภาพไม่พบช่วง Stationary phase อย่างชัดเจนนั้น เนื่องจากเครื่องปฏิกรณ์ชีวภาพเกิดพื้นที่อับ (Dead zones) ที่เกิดขึ้นในเครื่องปฏิกรณ์ชีวภาพซึ่งส่งผลกระทบต่อกิจกรรมและการเจริญของจุลินทรีย์ ส่งผลให้อัตราการเจริญในช่วง Stationary phase ไม่ชัดเจน โดยมีค่า OD600 ในช่วง 12-24 ชั่วโมงมีค่าลดลงอย่างต่อเนื่อง นอกเหนือจากนี้ ยังพบตะกอนของจุลินทรีย์บริเวณพื้นที่อับ ซึ่งอาจเกิดขึ้นจากการกวนผสมที่ไม่ดี จึงส่งผลให้ประสิทธิภาพการผลิตลิแวนด้วยเครื่องปฏิกรณ์ชีวภาพลดลง [13] จากการวิเคราะห์กราฟการเปลี่ยนแปลงค่า pH ในภาพที่ 2(b) ระหว่างการเพาะเลี้ยงแบคทีเรีย พบว่าในการทดลองที่ไม่มีควบคุมค่า pH ทั้งในขวดรูปชมพู่และเครื่องปฏิกรณ์ชีวภาพ มีรูปแบบการเปลี่ยนแปลงในทิศทางเดียวกัน โดยในช่วง 24 ชั่วโมงแรกของการหมัก ค่า pH มีความผันผวนเล็กน้อยก่อนจะลดลงมาอยู่ที่ประมาณ pH 4.0 ซึ่งเป็นผลจากการสะสมของกรดอินทรีย์ที่ได้จากกระบวนการเมแทบอลิซึมของจุลินทรีย์ในช่วงการเจริญเติบโต อย่างไรก็ตาม หลังจากชั่วโมงที่ 24 เป็นต้นไป ค่า pH ของทั้งสองสภาวะมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง จนกระทั่งในชั่วโมงที่ 48 ค่า pH ในขวดรูปชมพู่และเครื่องปฏิกรณ์ชีวภาพพุ่งสูงขึ้นไปอยู่ที่ 6.7 และ 6.2 ตามลำดับ

ผลการวิเคราะห์ปริมาณน้ำตาลและลิแวน ด้วยเครื่อง High-performance liquid chromatography (HPLC)

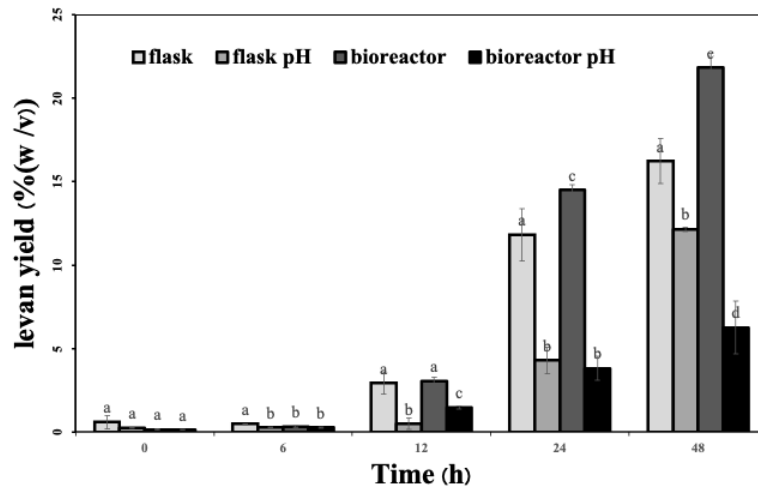
จากการเลี้ยงจุลินทรีย์ *B. siamensis* ในอาหารที่มีปริมาณความเข้มข้นของซูโครส 30 % (w/v) เกิดการเปลี่ยนแปลงปริมาณของน้ำตาลในอาหารเลี้ยงจุลินทรีย์ แสดงดังภาพที่ 3 น้ำตาลซูโครสลดลงอย่างรวดเร็วในช่วง 6-24 ชั่วโมงของการหมักที่ 48 ชั่วโมงของการหมัก พบว่า การผลิตลิแวนด้วยเครื่องปฏิกรณ์ชีวภาพและขวดรูปชมพู่ที่มีการควบคุม pH เหลือน้ำตาลซูโครส 7.36 และ 5.29 % (w/v) ตามลำดับ และที่ไม่มีควบคุม pH เหลือน้ำตาลซูโครส 2.85 และ 6.06 % (w/v) ตามลำดับ แนวโน้มการลดลงของน้ำตาลซูโครสมีความสัมพันธ์กับการเพิ่มขึ้นของปริมาณน้ำตาลกลูโคสและฟรุกโตสที่เกิดขึ้น

ภาพที่ 3 ความเข้มข้นของน้ำตาล (ฟรุกโตส กลูโคส และซูโครส) จากการหมักจุลินทรีย์ *B. siamensis* ภายใต้สภาวะที่ไม่มีการควบคุม pH ด้วยขบวนการหมัก (3a) เครื่องปฏิกรณ์ชีวภาพ (3c) และภายใต้สภาวะที่มีการควบคุม pH ด้วย ขบวนการหมัก (3b) เครื่องปฏิกรณ์ชีวภาพ (3d) ควบคุมอุณหภูมิที่ 37 องศาเซลเซียส 200 รอบต่อนาที 48 ชั่วโมง เพื่อเปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงของปริมาณน้ำตาล

ในระหว่างกระบวนการหมัก โดยเพิ่มขึ้นจนมีปริมาณสูงสุดที่ 48 ชั่วโมงของการหมัก โดยในเครื่องปฏิกรณ์ชีวภาพพบกลูโคส 7.06 % (w/v) และ ฟรุกโตส 4.65 % (w/v) ในขณะที่ขบวนการหมักที่มีการควบคุม pH พบกลูโคส 3.71 % (w/v) และฟรุกโตส 12.28 % (w/v) สำหรับระบบการหมักที่ไม่มีการควบคุม pH พบว่า การหมักด้วยเครื่องปฏิกรณ์ชีวภาพ พบ กลูโคสและฟรุกโตส 12.40 % (w/v) และ 3.77 % (w/v) ตามลำดับ ในขณะที่การหมักด้วยขบวนการหมักที่ไม่มีการควบคุม pH พบ กลูโคสและฟรุกโตส 10.82 % (w/v) และ 3.26 % (w/v) ตามลำดับ

จากการวิเคราะห์ปริมาณของลิแกนด์ด้วยเทคนิค High-Performance Liquid Chromatography (HPLC) เพื่อเปรียบเทียบประสิทธิภาพการผลิตภายใต้สภาวะการควบคุมและไม่ควบคุมค่า pH ในระบบขบวนการหมัก และเครื่องปฏิกรณ์ชีวภาพ พบว่า สภาวะการหมักส่งผลต่อปริมาณลิแกนด์แสดงในภาพที่ 4 โดยช่วงเริ่มแรกที่ 0-6 ชั่วโมง พบว่าปริมาณลิแกนด์ที่ผลิตได้จาก *B. siamensis* ในทุกชุดการทดลองมีปริมาณน้อยมากและไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p > 0.05$) เนื่องจาก *B. siamensis* อยู่ในระยะปรับตัว (Lag phase) อย่างไรก็ตาม เมื่อเข้าสู่ชั่วโมงที่ 12 ของการหมัก เริ่มสังเกตเห็นความแตกต่างของปริมาณลิแกนด์อย่างชัดเจน โดยสภาวะที่ไม่มีการควบคุมค่า pH ทั้งในขบวนการหมักและเครื่องปฏิกรณ์ชีวภาพ ให้ผลผลิตลิแกนด์สูงกว่าสภาวะที่มีการควบคุมค่า pH อย่างมีนัยสำคัญ (2.94% และ 3.05% (w/v) ตามลำดับ) เมื่อการหมักดำเนินไปถึง 24 ชั่วโมง ปริมาณลิแกนด์ในทุกสภาวะมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ซึ่งสอดคล้องกับการเจริญของจุลินทรีย์และการลดลงของปริมาณน้ำตาลซูโครสในอาหารเลี้ยงเชื้อ (ภาพที่ 2 และ 3) โดยในระยะนี้ เครื่องปฏิกรณ์ชีวภาพในสภาวะไม่ควบคุมค่า pH ให้ผลผลิตสูงสุดที่ 14.50% (w/v) ตามด้วยขบวนการหมักในสภาวะไม่ควบคุมค่า pH ที่ 11.82% (w/v) ในขณะที่ชุดการทดลองที่มีการควบคุมค่า pH ให้ผลผลิตต่ำกว่าอย่างมีนัยสำคัญ ($p < 0.05$) กระบวนการหมักที่ 48 ชั่วโมง พบว่าการหมักด้วยเครื่องปฏิกรณ์ชีวภาพในสภาวะไม่ควบคุมค่า pH เป็นสภาวะที่ให้ผลผลิตลิแกนด์สูงสุดเท่ากับ 21.8% (w/v) ซึ่งสูงกว่า

ภาพที่ 4 ความเข้มข้นของลิแวนที่ผลิตจากจุลินทรีย์ *B. siamensis* ในสภาวะที่มีการควบคุม pH เป็น 5.0 และไม่มีการควบคุม pH ด้วยเครื่องปฏิกรณ์ชีวภาพและขวดรูปชมพู่ ที่อุณหภูมิ 37 องศาเซลเซียส 200 รอบต่อนาทีเป็นเวลา 48 ชั่วโมง เพื่อเปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงของปริมาณลิแวน (สัญลักษณ์อักษรภาษาอังกฤษที่กำกับเหมือนกันบนแท่งกราฟแสดงถึงความไม่แตกต่างทางสถิติและอักษรภาษาอังกฤษต่างกันที่กำกับบนแท่งกราฟแสดงถึงความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ $p < 0.05$)

การหมักในขวดรูปชมพู่ที่ไม่ควบคุมค่า pH (16.2% w/v) อย่างมีนัยสำคัญ ในทางตรงกันข้าม การควบคุมค่า pH ส่งผลให้ปริมาณของลิแวนเพิ่มขึ้นเล็กน้อย โดยเฉพาะในเครื่องปฏิกรณ์ชีวภาพที่มีการควบคุมค่า pH ซึ่งให้ผลผลิตเพียง 6.3% (w/v) และการหมักด้วยขวดรูปชมพู่สามารถผลิตลิแวนได้เพิ่มขึ้นเล็กน้อยเมื่อเทียบกับชั่วโมงที่ 24 ของการหมัก โดยสามารถผลิตลิแวนได้ 12.1 % (w/v)

อภิปรายและสรุปผลการวิจัย

ผลการวิเคราะห์ปริมาณน้ำตาลและลิแวน ด้วยเครื่อง High-performance liquid chromatography (HPLC)
จากการเลี้ยงจุลินทรีย์ *B. siamensis* ในอาหารที่มีปริมาณความเข้มข้นของซูโครส 30 % (w/v) เกิดการเปลี่ยนแปลงปริมาณของน้ำตาลในอาหารเลี้ยงจุลินทรีย์ แสดงดังภาพที่ 3 น้ำตาลซูโครสลดลงเล็กน้อยในช่วงแรก (0-6 ชั่วโมง) ในทุกรูปแบบของการหมักเนื่องจากอยู่ในช่วงปรับตัวและมีการใช้สารอาหารในการเจริญของจุลินทรีย์น้อย การลดลงของปริมาณน้ำตาลซูโครสและการเพิ่มขึ้นของน้ำตาลกลูโคสและฟรุกโตสในระบบกระบวนการหมักนั้น เป็นผลมาจากการทำงานของเอนไซม์ลิแวนซูเครส (Levansucrase) ที่ผลิตโดยจุลินทรีย์ *B. siamensis* เอนไซม์ชนิดนี้มีบทบาทสำคัญในการเปลี่ยนซูโครสให้เป็นลิแวน โดยกระบวนการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวสามารถสังเกตได้จากการลดลงของปริมาณซูโครสทั้งในระบบการหมักด้วยเครื่องปฏิกรณ์ชีวภาพและขวดรูปชมพู่ โดยการเพิ่มขึ้นของน้ำตาลกลูโคสและฟรุกโตสเกิดปฏิกิริยาไฮโดรไลซิส (Hydrolysis) ของซูโครสให้กลายเป็นน้ำตาลกลูโคสและฟรุกโตส และเกิดกระบวนการทรานส์ฟรุกโตซิเลชัน (Transfructosylation) ที่นำฟรุกโตสซึ่งได้จากการไฮโดรไลซิสมาสร้างเป็นลิแวน [14] โดยความแตกต่างของสัดส่วนของน้ำตาลกลูโคสและฟรุกโตสที่เกิดขึ้นสามารถบ่งชี้การสังเคราะห์ลิแวนได้เช่นกัน [1] รูปแบบการเจริญเติบโตของ *B. siamensis* มีความสัมพันธ์โดยตรงกับการเปลี่ยนแปลงค่าความเป็นกรด-ด่าง (pH) ในอาหารเลี้ยงเชื้อโดยในช่วงแรก ที่มีการแบ่งตัวสูงสุด (log phase) จะเกิดการสะสมของกรดอินทรีย์ส่งผลให้ค่า pH ลดลงต่ำสุดที่ชั่วโมงที่ 24 จากกระบวนการเมแทบอลิซึมของคาร์โบไฮเดรต ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยก่อนหน้านี้โดยการสะสมกรดอินทรีย์และการเปลี่ยนแปลง pH ในการหมักของแบคทีเรียกรดแลคติก ซึ่งระบุว่าคาร์โบไฮเดรต (เช่น น้ำตาล) เป็นปัจจัยหลักที่ถูกแปลงเป็นกรดอินทรีย์ในช่วงของการเจริญเติบโต นำไปสู่การลดลงของค่า pH [15] และการเปลี่ยนแปลงค่า pH ในช่วง 24-48 ชั่วโมง ซึ่งช่วงเป็นเจริญของ *B. siamensis* เริ่มเข้าสู่ระยะการตาย (Death phase) ดังที่ภาพที่ 2(a) เป็นสัญญาณว่าแหล่งคาร์บอนหลักอย่างน้ำตาลในอาหารเลี้ยงเชื้อเริ่มถูก

ใช้จนหมด ส่งผลให้เมแทบอลิซึมของ *B. siamensis* เปลี่ยนทิศทางการสลายน้ำตาลเพื่อสร้างกรดอินทรีย์ ไปเป็นการสลายแหล่งไนโตรเจนหรือโปรตีนที่เหลืออยู่แทนผ่านกระบวนการ Deamination ซึ่งจะปลดปล่อยสารประกอบแอมโมเนียที่มีฤทธิ์เป็นด่างออกมาสู่ภายนอกเซลล์ [16]

จากการวิเคราะห์ผลทางสถิติโดยการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (one-way analysis ; ANOVA) ที่ระดับนัยสำคัญ $p\text{-value} = 0.05$ พบว่า หลังสิ้นสุดกระบวนการผลิต ปริมาณของลิแวนที่ได้จากการผลิตที่มีการควบคุม pH นั้นมีค่าที่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ ทางสถิติกับปริมาณของลิแวนที่ได้จากการผลิตที่ไม่มีการควบคุมค่า pH ซึ่งบ่งชี้ว่าการควบคุม pH เป็น 5.0 อาจไม่เหมาะสมสำหรับการผลิตลิแวน ซึ่งจากงานวิจัยที่ผ่านมาแสดงให้เห็นถึงผลกระทบของ pH ต่อกิจกรรมของเอนไซม์ลิแวนซูเครส โดยเอนไซม์ลิแวนซูเครสสามารถทำงานได้ดีที่ pH 6.0 [14] นอกเหนือจากนี้ ในระหว่างกระบวนการหมัก pH ของระบบอาจมีเปลี่ยนแปลงจากกระบวนการเมแทบอลิซึมของจุลินทรีย์ และ pH อาจเพิ่มขึ้นสูงกว่า pH 5.0 ได้ ซึ่งส่งผลให้กระบวนการหมักที่ไม่มีการควบคุม pH มีประสิทธิภาพในการผลิตลิแวนได้สูงกว่ากระบวนการหมักที่มีการควบคุม pH ซึ่งสอดคล้องกับรายงานการวิจัยที่เคยมีการศึกษาไว้ก่อนหน้านี้ งานวิจัยดังกล่าวระบุว่า ในกระบวนการเลี้ยงจุลินทรีย์ *B. licheniformis* NS032 ในสภาวะที่ไม่มีการควบคุมค่า pH พบว่า แนวน้ำที่จุลินทรีย์จะผลิตลิแวนในปริมาณที่สูงที่สุดจะเกิดขึ้นในช่วงที่ค่า pH สูงกว่า 5.0 ทั้งนี้ การเพิ่มขึ้นของ pH ในระหว่างกระบวนการหมักอาจส่งผลต่อการทำงานของเอนไซม์ลิแวนซูเครสที่เป็นเอนไซม์ที่เกี่ยวข้องกับการสังเคราะห์ลิแวนให้มีประสิทธิภาพสูงขึ้น [17] และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ Anam Nasir และคณะ ที่หมักจุลินทรีย์ *B. aryabhatai* แล้วพบว่า อาหารสำหรับการผลิตลิแวนที่มี pH มากกว่า 5.0 สามารถผลิตลิแวนได้เพิ่มขึ้น [18]

การสังเคราะห์ลิแวนโดยใช้เครื่องปฏิกรณ์ชีวภาพในสภาวะที่ควบคุมค่า pH เพื่อศึกษาผลกระทบของสภาวะที่มีการควบคุมและไม่มีการควบคุมค่า pH ต่ออัตราการเพิ่มขึ้นของ *B. siamensis* และสังเคราะห์ลิแวน ในอัตราการเพิ่มขึ้นของ *B. siamensis* มีอัตราการเพิ่มขึ้นที่สูงสุดในรูปแบบการเลี้ยงในรูปขมพูโดยมีการควบคุมค่า pH ที่ 5.0 และในรูปแบบการเลี้ยงในเครื่องปฏิกรณ์ชีวภาพที่มีการควบคุมค่า pH ที่ 5.0 มีอัตราการเพิ่มขึ้นของเชื้อเป็นอันดับต่อมา เนื่องจาก *B. siamensis* มีปัจจัยในการควบคุมค่า pH ที่เหมาะสมสำหรับการเจริญ และการสังเคราะห์ลิแวนของ *B. siamensis* ในอาหารที่มีปริมาณความเข้มข้นของซูโครสเริ่มต้น 30 % (w/v) มีปริมาณลิแวนที่สูงสุดในรูปแบบการใช้เครื่องปฏิกรณ์ชีวภาพอยู่ที่ 21.8 % (w/v) จากการทดลองรูปแบบการทดลองในเครื่องปฏิกรณ์ชีวภาพ ช่วยให้สามารถผลิตลิแวนได้ในปริมาณที่สูงกว่าการเพาะเลี้ยงแบบดั้งเดิม เพราะสามารถควบคุมปัจจัยต่างๆที่มีผลต่ออัตราการเจริญของจุลินทรีย์ได้ และอีกทั้งมีการออกแบบที่ช่วยลดความเสี่ยงจากการปนเปื้อนของจุลินทรีย์ที่ไม่พึงประสงค์ ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญในการผลิตผลิตภัณฑ์ที่ต้องมีความบริสุทธิ์สูง ทำให้ตอบสนองความต้องการของอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ได้ เทคโนโลยีนี้เหมาะสำหรับการขยายขนาดการผลิตจากระดับห้องปฏิบัติการไปสู่ระดับอุตสาหกรรม ทำให้สามารถผลิตพรีไบโอติกส์เชิงพาณิชย์ได้อย่างมีประสิทธิภาพและคุ้มค่า โดยการวิจัยในอนาคตนั้นแนะนำให้ศึกษาการควบคุมปัจจัยอื่นอีก เช่น อุณหภูมิ ความเข้มข้นของออกซิเจน และการกวนผสม เป็นต้น ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญในการเพิ่มอัตราการเจริญของจุลินทรีย์และเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตลิแวนให้ได้ปริมาณมากและสม่ำเสมอ

กิตติกรรมประกาศ

คณะผู้วิจัยขอขอบคุณ คณะวิศวกรรมศาสตร์และคณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา ที่ให้การสนับสนุนงานวิจัย ห้องปฏิบัติการและเครื่องมือในการดำเนินงานวิจัย

เอกสารอ้างอิง

1. Srikanth R, Reddy CHS, Siddartha G, Ramaiah MJ, Uppuluri KB. Review on production, characterization and applications of microbial levan. Carbohydr Polym 2015;120:102-14.
2. Jang KH, Kang SA, Cho Y, Kim YY, Lee YJ, Hong K, et al. Prebiotic properties of levan in rats. J Microbiol Biotechnol 2003;13(3):348-53.

3. Thakham N, Thaweesak S, Teerakulkittipong N, Traiosot N, Kaikaew A, Lirio GA, et al. Structural characterization of functional ingredient Levan synthesized by *Bacillus siamensis* isolated from traditional fermented food in Thailand. *International Journal of Food Science*. 2020;2020(1):7352484.
4. Sima F, Mutlu EC, Eroglu MS, Sima LE, Serban N, Ristoscu C, et al. Levan nanostructured thin films by MAPLE assembling. *BOMAF6* 2011;12(6):2251-6.
5. Anguluri K, La China S, Brugnoli M, De Vero L, Pulvirenti A, Cassanelli S, et al. Candidate acetic acid bacteria strains for levan production. *Polymers* 2022;14(10):2000.
6. Silbir S, Dagbagli S, Yegin S, Baysal T, Goksungur Y. Levan production by *Zymomonas mobilis* in batch and continuous fermentation systems. *Carbohydr Polym* 2014;99:454-61.
7. Dahech I, Belghith KS, Hamden K, Feki A, Belghith H, Mejdoub H. Oral administration of levan polysaccharide reduces the alloxan-induced oxidative stress in rats. *Int J Biol Macromol* 2011;49(5):942-7.
8. Phengnoi P, Sattavanich S, Charoensup C, Nuengnoon S, Janthorn K, Teerakulkittipong N, et al. Production and characterization of levan by *Bacillus siamensis* at flask and bioreactor. *EAEF* 2023;16(1):15-23.
9. Meidong R, Doolgindachbaporn S, Jamjan W, Sakai K, Tashiro Y, Okugawa Y, et al. A novel probiotic *Bacillus siamensis* B44v isolated from Thai pickled vegetables (Phak-dong) for potential use as a feed supplement in aquaculture. *J Gen Appl Microbiol* 2017;63(4):246-53.
10. Sumpavapol P, Tongyonk L, Tanasupawat S, Chokesajjawatee N, Luxananil P, Visessanguan W. *Bacillus siamensis* sp. nov., isolated from salted crab (poo-khem) in Thailand. *Int J Syst Evol Microbiol* 2010;60(10):2364-70.
11. El-Refai HA, Abdel-Fattah AF, Mostafa FA. Enzymic synthesis of levan and fructo-oligosaccharides by *Bacillus circulans* and improvement of levansucrase stability by carbohydrate coupling. *World J Microbiol Biotechnol* 2009;25(5):821-7.
12. Maier RM, Pepper IL. Bacterial growth. *Environ. Microbiol: Elsevier*; 2015. p. 37-56.
13. Amin I, Elsakka M, Oterkus S, Nguyen CT, Ozdemir M, El-Aassar A-H, et al. Computational fluid dynamics-based design of anoxic bioreactor zone in wastewater treatment plant. *Desalin. Water Treat* 2022;253:9-23.
14. Phengnoi P, Thakham N, Rachphirom T, Teerakulkittipong N, Lirio GA, Jangiam W. Characterization of levansucrase produced by novel *Bacillus siamensis* and optimization of culture condition for levan biosynthesis. *Heliyon* 2022;8(12) e12137.
15. Garrote Achou C, Cantalejo Díez MJ, Diaz Cano J, Molinos Equiza X. Evaluation of different nutritional sources in lactic acid bacteria fermentation for sustainable postbiotic production. *Foods* 2025;14(4):649.
16. Zhao CC, Eun JB. Isolation and identification of hyper-ammonia-producing bacteria from commercial fermented skates (*Raja kenoi*). *J Food Sci Technol* 2018;55(12):5082-90.
17. Gojgic-Cvijovic G, Jakovljevic D, Loncarevic B, Todorovic N, Pergal MV, Ciric J, et al. Production of levan by *Bacillus licheniformis* NS032 in sugar beet molasses-based medium. *Int J Biol Macromol* 2019;121:142-51.
18. Nasir A, Sattar F, Ashfaq I, Lindemann SR, Chen M-H, Van den Ende W, et al. Production and characterization of a high molecular weight levan and fructooligosaccharides from a rhizospheric isolate of *Bacillus aryabhatai*. *LWT* 2020;123:109093.